

Адам Володимир Михайлович

викладач кафедри господарсько-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права, психології та економіки

Львівського державного університету внутрішніх справ

**Екологічна функція української держави (в контексті статті 8
Європейської конвенції з прав людини).**

Анотація:

У статті аналізуються особливості реалізації українською державою екологічної функції; зокрема тенденції розвитку екологічної функції держави в контексті практики Європейського суду з прав людини за статтею 8 Європейської конвенції з прав людини, розкриваються принципи на основі яких Європейський суд з прав людини вирішує питання про належний рівень реалізації державою екологічної функції.

Ключові слова: функції держави, екологічна функція держави, екологічна держава, практика Європейського суду з прав людини, недоторканність приватного життя, якість життя.

Abstract:

The article analyzes the features of the Ukrainian state environmental function, including trends in ecological functions of the state in the context of the Article 8 of the European Convention on Human Rights, reveals the principles on which the European Court of Human Rights decides on the appropriate level of government ecological functions.

Keywords: state function, ecological function of the state, the ecological state, practice of the European Court of Human Rights, privacy, quality of life.

Аннотация:

В статті аналізуються особливості реалізації українським державою екологічної функції; в частині тенденції розвитку екологічної функції держави в контексті практики Європейського суду з прав людини за статтею 8 Європейської конвенції з прав людини, розкриваються принципи, на основі яких Європейський суд з прав людини вирішує питання про належний рівень реалізації державою екологічної функції.

Ключові слова: функції держави, екологічна функція держави, екологічна держава, практика Європейського суду з прав людини, неприкосновенність приватного життя, якість життя.

Постановка проблеми. Актуальність теми зумовлена суттєвим негативним впливом, який може завдавати промислове виробництво довкіллю за умов неналежного виконання державою своїх завдань і функцій. Інакше кажучи, недостатнє осмислення та неналежна реалізація державою екологічної функції як основного напрямку діяльності держави з охорони довкілля, забезпечення біорізноманітності та профілактики екологічної шкоди, не лише зменшує якість життя громадян, але й породжує інші соціальні проблеми, наприклад зростання кількості захворювань на рак на екологічно несприятливих територіях.

Таким чином, пошук механізмів запобігання екологічній шкоді можливий, перш за все, за допомогою підвищення ефективності здійснення українською державою екологічної функції. Одним із таких способів є дослідження практики Європейського суду з прав людини, зокрема в частині неналежної реалізації державами – учасниками Європейської конвенції з прав людини (далі Конвенція) екологічної функції.

Варто відзначити, що хоча Європейська конвенція з прав людини безпосередньо не контролює виконання державою екологічної функції, однак серед рішень Європейського суду з прав людини є такі рішення, в яких

визнання порушення відповідних основоположних прав та свобод є ні чим іншим, як визнання невиконання державою екологічної функції.

Практика Європейського суду з прав людини є індикатором ставлення до забезпечення державами-членами Ради Європи екологічної функції та встановлює мінімальні стандарти у цій сфері.

Таким чином, дослідження стандартів виконання державами екологічної функції у контексті інтеграційних процесів, а саме зближення правових систем країн членів Ради Європи за допомогою практики Європейського суду з прав людини набуває особливої актуальності.

Стан дослідження: Науково-теоретичною основою дослідження стали праці А.Полякова, П.Рабіновича, С.Кравченко, Дж. Бонайна, Ю. Шемшученка, А.Качинського, В.Андрейцева. Наукові праці цих дослідників торкаються перш за все осмислення проблеми екологічної функції держави як з точки зору теоретико-правової, так і з боку галузевого розуміння.

В розрізі дослідження практики Європейського суду з прав людини, зокрема щодо права на приватність, слід відзначити праці С. Шевчука, Б.Неделека. Однак поза увагою дослідників залишається питання впливу цих рішень на виконання екологічної функції держави.

Метою статті є з'ясування і вдосконалення екологічної функції української держави через призму практики Європейського суду з прав людини.

Виклад основного матеріалу.

Суттєвою відмінністю забезпечення екологічної функції держави від інших функцій держави є залежність життя і здоров'я особи, а то і існування всього суспільства від якісного виконання державою цієї функції.

Варто зазначити, що екологічну функцію слід розглядати перш за все з точки зору активних дій держави щодо забезпечення належних екологічних умов існування.

Відомо, що основний зміст екологічної функції держави становить державне управління і координація діяльності в галузі охорони довкілля.

Деталізуючи зазначимо, що основу екологічної функції держави складає перш за все діяльність держави в сфері охорони довкілля, регулювання природокористування, організація та здійснення системи заходів щодо екологічної безпеки, покращення стану екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги. [1, с.5]. Разом із тим сюди слід додати формування системи засобів відшкодування завданої екологічної шкоди. А так само формування механізму профілактики та запобігання екологічної шкоди.

Разом із тим очевидно, що шляхи формування функцій держави, тобто основних напрямків її діяльності, в яких відображаються й конкретизуються завдання і мета держави, проявляється її сутність та зміст, а також соціальне призначення в соціально неоднорідному суспільстві у різних народів мали свої особливості, свої причини. Особливо це стосується нових держав, які все ще перебувають у пошуку свого призначення. [2, с.42].

Науково-технічний прогрес призвів до появи загрози техногенного забруднення, яке актуальне для всіх сучасних суспільств. Усвідомлення цієї загрози призводить до пошуку шляхів її усунення і відповідно до посилення взаємозалежності і взаємозв'язку всіх країн з питань виконання державами екологічної функції як на своїй території, так і до співпраці та взаємодії у розв'язанні глобальних екологічних проблем [3, с.71].

Значення екологічної функції держави посилюється у світлі завдань, які стоять перед правовою, соціальною, демократичною державою. Разом із тим, визначаючи основну соціальну цінність сучасної української держави слід вказати і на таку бажану модель її організації як «екологічна держава». інакше кажучи держава в якій діяльність спрямована на належне і ефективне виконання екологічної функції як перед сучасниками так і перед прийдешніми поколіннями. В рамках цієї моделі слід визнати, що контроль за дотриманням держави екологічної функції здійснюватиметься не лише з боку органів державної влади, але й з боку об'єднань громадян, а також міжнародних інституцій.

В світлі цього, варто відзначити особливу роль Європейського суду з прав людини щодо забезпечення контролю за якістю реалізації державою екологічної функції, рішення якого мають як штрафний характер (у випадку визнання неналежного виконання державою своєї функції, що призвело до порушення відповідного права), так і превентивний характер (оскільки формується прецедентна практика універсального характеру спрямована на запобігання подібних випадків).

Європейський суд з прав людини здійснює тлумачення та застосування Європейської конвенції з прав людини. Як відомо, Конвенція не містить безпосередніх норм, які захищають екологічні права. Більше того Європейський суд з прав людини заявив, що ні стаття 8 Конвенції, ні будь-які інші положення Конвенції не гарантують права на охорону природного екологічного середовища як такого [4, п. 52]. Разом із тим у своїй практиці Європейський суд з прав людини неодноразово вирішував справи, які варто розглядати як зобов'язання держави забезпечити реалізацію екологічної функції. Такі справи можуть бути розглянуті щодо порушення статті 2 Конвенції (право на життя), в тому випадку, коли внаслідок дій держави у зв'язку з порушенням екологічних прав особа буде позбавлена життя, статті 6 Конвенції (право на справедливе судочинство), у тому випадку, коли особа не матиме можливості отримати належний судовий розгляд, статті 10 Конвенції (свобода висловлювання), у тому випадку, коли поширення екологічної інформації буде обмежуватися державою. Статті 11 Конвенції у випадку заборони реєстрації екологічної громадської організації. Однак, найбільш цікавою для нас є практика за статтею 8 Конвенції (право на приватність), оскільки Європейський суд з прав людини розглядає саме ті справи, які безпосередньо впливають на якість життя заявника.

У 2011 році Європейським судом з прав людини винесено 2 рішення, які безпосередньо зачіпають виконання Україною екологічної функції держави.

Розглянемо на їхній основі принципи визначення належності чи неналежності виконання державою екологічної функції.

Так у справі Дубецька та інші (Dubetska and others) проти України від 10 лютого 2011 року, чії інтереси представляла Я. Остапик, Європейський суд з прав людини визнав порушення статті 8 Конвенції і зобов'язав Україну відшкодувати заявникам 65000 євро на відшкодування нематеріальної шкоди. Європейський суд з прав людини підтвердив наявність у держави позитивного обов'язку вжити належних заходів для захисту від забруднення, яке значною мірою погіршує їхнє здоров'я. [5].

У цій справі заявники стверджували, що органи державної влади не захистили їхнє житло, приватне та сімейне життя від надмірного забруднення, спричиненого діяльністю двох державних промислових підприємств шахта "Візейська" ДХП "Львіввугілля" та Центральною збагачувальною фабрикою "Червоноградська". Внаслідок діяльності фабрики утворився 60-метровий породний відвал, який знаходиться на відстані близько 400 м від будинків заявників. Цей породний відвал не підлягав приватизації і залишився у власності держави. Відповідно до низки досліджень, проведених державними та недержавними організаціями, діяльність фабрики та шахти мала негативний вплив на навколишнє середовище. Хоча було прийняте рішення про переселення сімей з санітарно-захисної зони породного відвалу фабрики, однак через фінансові проблеми їх так і не було відселено.

У рішенні у справі Дубецька та інші проти України Європейський суд з прав людини зазначив, що якщо рівень шкоди є співмірним з небезпекою довкіллю, притаманною життю в кожному сучасному місті, то у особи не виникає підстав для захисту з боку Конвенції. В той же час критерієм небезпідставності скарги за статтею 8 Конвенції щодо екологічної небезпеки є досягнення екологічної небезпеки «такого серйозного рівня, що призводить до суттєвого перешкоджання здатності заявника користуватися своїм житлом, мати приватне чи сімейне життя» [5, п. 105]

Таким чином слід відзначити, що з'ясування інтенсивності та тривалості шкідливого впливу та його фізичного чи психологічного впливу на здоров'я або

якість життя особи [6, п. 68-69] є важливим для з'ясування питання про відповідальність держави за неналежне виконання екологічної функції. .

Європейський суд з прав людини в рішенні у справі "Ледеяєва та інші проти Росії" від 26 жовтня 2006 року звернув увагу на таке поняття як «якість життя» і вказав, що воно є суб'єктивною характеристикою, яка тяжко піддається точному визначенню[7, п. 90, 95]. Саме розуміння якості життя, на нашу думку, є ключовим для оцінки ефективності виконання державою екологічної функції.

В цьому відношенні варто порівняти такий підхід з позицією Європейського суду з прав людини у п. 106 рішення у справі «Фадєєва та інші проти України», в якому зазначається, що промислове забруднення може негативно вплинути на здоров'я суспільства в цілому і погіршувати якість життя особи, проте часто неможливо визначити у кількісному вираженні його вплив у кожному окремому випадку [6].

Таким чином, при вирішенні питання щодо якості екологічної функції держави у випадку імовірності завдання екологічної шкоди громадянам варто визначити наявність самого факту погіршення якості життя та його ступінь. Це зокрема передбачає необхідність проведення екологічних досліджень відповідними компетентними органами та повідомлення про результати зацікавлених осіб [8, п.119].

В ситуації погіршення якості життя внаслідок екологічної шкоди від держави очікується вжиття певних заходів для того, щоб відновити попередній стан, в тому випадку, коли це можливо , відселити мешканця із забрудненої території [6, п. 86] покарати підприємство-забруднювача (наприклад, позбавити підприємство-забруднювача дозволу на виробничу діяльність [8, п.112].

У справі “Гримковська проти України” Європейський суд з прав людини визнав порушення статті 8 Конвенції і зобов’язав Україну виплатити 10000 євро на відшкодування нематеріальної шкоди [9]

У цій справі через вулицю, на якій стояв будинок заявниці та була побудована як житлова було проведено автостраду без додаткового

облаштування дренажної системи, тротуарів чи належного покриття. Якість життя заявниці погіршилася внаслідок постійної вібрації, шуму та значного забруднення довкілля автомобілями, яке також посилювалося внаслідок використання, для завалювання вибоїн на дорозі, відходів з вугільних шахт, в яких містився значний обсяг важких металів.

Хоча працівники обласного санітарного управління зафіксували значне перевищення припустимих норм забруднюючих речовин, а стан здоров'я заявниці та членів її сім'ї значно погіршився, однак з точки зору прокуратури, не існував зв'язок між ситуацією та поведінкою відповідних посадових осіб достатній для того, щоб порушити кримінальну справу. Так само, виявився безрезультатним цивільний позов, оскільки суди вирішили, що міська рада не несе відповідальності за обслуговування цієї дороги.

Європейський суд з прав людини виявив у цій справі, що сукупний ефект шуму, вібрації та забруднення повітря і ґрунту на вулиці, на якій проживає заявниця мало негативний вплив на сімейне життя пані Гримковскої.

Європейський суд з прав людини зазначив, що хоча держава не може нести відповідальність за дозвіл інтенсивному потоку руху проходити через густонаселені райони, однак органи влади не провели екологічної експертизи перш, ніж перетворити вулицю на якій проживає заявниця в автошлях міжнародного значення. При цьому вони, також, не доклали необхідних зусиль, щоб пом'якшити шкідливий вплив автошляху. Крім того, у пані Гримковскої не було ніякої реальної можливості оскаржити в суді державну політику щодо вказаного автошляху, оскільки її цивільний позов був відхилений з недостатнім обґрунтуванням такої відмови. В той же час, Європейський суд з прав людини відзначив неможливість визначити якою мірою хвороби заявниці і членів її сімей були пов'язані з проходженням автошляху.

Європейський суд з прав людини зважив на той факт, що вирішення інфраструктурних питань було складним завданням та вимагало значних витрат часу і ресурсів. Він також зазначив, що уряд не може нести відповідальність за дозвіл інтенсивному потоку руху проходити через густонаселені райони.

Разом із тим, підсумувавши відомі факти Європейський суд з прав людини вказав, що сукупний ефект шуму, вібрації та забруднення повітря і ґрунту на вулиці на якій проживала пані Гримковська мав негативний вплив на сімейне життя пані Гримковської і визнав державу Україна відповідальною за шкоду завдану забрудненням довкілля і порушення статті 8 Конвенції.

Варто зазначити, що хоча у справах, що стосуються екологічних питань, держава має широкі межі розсуду та можливість вибору між різними способами та засобами дотримання своїх зобов'язань, однак на державі лежить обов'язок дотримати справедливого балансу між конкуруючими інтересами осіб, що зазнали впливу, та суспільства в цілому [10, пп. 100, 119, 123]. В тому ж випадку, коли окремі особи несуть тяжкий тягар від імені решти суспільства держава, використовуючи детальні та точні дані, повинна пояснити та обґрунтувати таку ситуацію [6, п. 128].

Висновки.

З'ясування питання щодо ефективності реалізації державою екологічної функції. з точки зору практики Європейського суду з прав людини по 8 статті Конвенції, стосується не лише випадків, коли екологічну шкоду завдано підприємствами, які перебувають у власності держави, але й тих випадків, коли відповідальність держави є результатом нездатності держави регулювати приватну промисловість і базуються на однакових принципах. Така оцінка передбачає також проведення дослідження як з'ясування достатності рівня досліджень для визначення ризику потенційно небезпечної діяльності [10, п.128], [11, п.86], так і того, чи було розроблено державою адекватну політику щодо підприємств-забруднювачів на підставі доступної інформації. Не менш важливим є питання чи було вжито всіх необхідних заходів для своєчасної реалізації цієї політики [11, п.92-93]. Важливою вимогою також є доступ осіб, яких зачіпає така політика. як до доступу до відповідної інформації так і до можливості дієво оскаржувати рішення органів влади (принцип доступності до процесу винесення рішення) [12, п. 60].

Список використаних джерел

1. Цвік М. В., Ткаченко В. Д., Богачова Л. Л. Теорія держави та права: Навч. Посібник. – Харків «Право», 2002 – 432 с.
2. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права: Підручник. - 3-тє видання, стереотипне. - Львів: «Новий Світ-2000», 2009 - 584 с.
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. - Вид. 10 е, доповнене. - Львів: Край, 2008 - 224 с.
4. Case of Kyrtatos v. Greece // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61099>.
5. Case of Dubetska and others v. Ukraine // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-103273>
6. Case of Fadeyeva v. Russia // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69315>.
7. Case of Ledyayeva v. Russia // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-66913>
8. Case of Taşkin and others v. Turkey // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67401>.
9. Case of Grimkovskaya v. Ukraine // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105746>.
10. Case of Hatton and others v. the United Kingdom // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61188>.
11. Case of Giacomelli v. Italy// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77785>.
12. Case of Guerra and others v. Italy// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58135>